УДК 821.161.2.09

КОЛІСНИК Юрій Вікторович,
доктор наук із соціальних комунікацій,
професор кафедри журналістики, реклами та
PR-технологій Черкаського національного
університету ім. Б. Хмельницького
e-mail: KolisnykYur@i.ua

ФЕНОМЕН ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ПУБЛІЦИСТИЧНІЙ СПАДЩИНІ СИМОНА ПЕТЛЮРИ

У статті проаналізовано маловідому літературну спадщину Симона Петлюри, його публіцистку, пов'язану з дослідженням творчості Т. Шевченка, а також І. Франка, І. Карпенка-Карого та ін.

Про Симона Петлюру останнім часом з'явилося немало наукових розвідок. Вони репрезентують його як знаменитого українського політика, полководця, громадського діяча. Опубліковані в Україні його основні твори[3;4;5]. Проте вкрай маловідомою залишається журналістська діяльність Симона Петлюри – талановитого редактора, видавця, автора багатьох цікавих, глибокозмістовних журнальних матеріалів, зокрема, про видатних українських письменників. А тому вивчення публіцистики С. Петлюри, пов'язаної з дослідженням української літератури, є важливим і плідним, дає можливість розширити бачення української класичної спадщини та її оцінку в більш високих вимірах. Цьому слугує наша розвідка: "Тарас Шевченко в публіцистиці Симона Петлюри". Вона проливає світло на недосліджені сторінки його журналістської діяльності.

Вивчення цієї проблеми проводилось у багатьох аспектах: з'ясовувалась журналістсько-видавнича діяльність Симона Петлюри періоду УНР та еміграції, виокремлювались та аналізувались матеріали, пов'язані з висвітленням творчості українських класиків у цілому й Тараса Шевченка зокрема.

У результаті наукового пошуку визначено доробок С. Петлюри в шевченкіані, проаналізовані його творчі знахідки в цьому напрямку та їх особливості. Вони допомагають якісно переосмислити творчість Великого Кобзаря і надихають нас на нові пошуки.

Клюві слова: *українська література, поезія Шевченка, творчий шлях, аналіз літературної творчості, літературний процес, національне відродження, національна ідея, мотиви твору, літературна критика, літературні тенденції.*

Постановка проблеми. Літературно-критичний доробок Симона Петлюри дотепер сповна не досліджений, а проблематика його виступів на сьогодні залишається актуальною: статті українського публіциста, полководця, політичного діяча С. Петлюри розкривають його бачення розвитку української нації. Науковий аналіз сприяє розв'язанню проблеми – побудові загальної теорії порівняльної публіцистики як чинника формування суспільної свідомості.

Мета статті: полягає в комплексному вивченні літературно-критичної спадщини Симона Петлюри, зокрема публікацій, пов'язаних із творчістю Т. Шевченка, з'ясуванні впливу літературних розвідок С. Петлюри на формування національної самобутності українства.

Аналіз останніх досліджень і публікації. До небагатьох літературознавців, які торкалися творчої спадщини Симона Петлюри, належать Т. Гунчак, В. Жила, Г. Машталер, Т. Пустовіт, Т. Салига та ін. Зокрема, Тарас Гунчак у статті "Петлюра як публіцист" окреслив загальну спрямованість публіцистичних текстів Симона Петлюри, закцентувавши на соціальному та національному аспектах його світогляду [1]. У науковій розвідці львівського науковця Тараса Салиги "Симон Петлюра: Літературознавчо-мистецький мотив" досліджено погляди С. Петлюри щодо діяльності корифеїв української культури – Івана Франка, Івана Карпенка-Карого, Марії Заньковецької. Дослідник подає Петлюру не лише як геніального полководця, а як "блискучого літературознавця", зазначаючи, що він належить до перших представників шевченкознавства і франкознавства, які прокладали шлях до їхнього пізнання [2, 7]. Однак предметно роль Симона Петлюри в Шевченкознавстві дотепер нахто не досліджував.

Виклад основного матеріалу. Нарешті настала та благодатна пора, той реальний відтинок української дійсності, коли можна й треба усвідомити, що на п'єдесталі національної

слави й пошанування є місце й для великих гетьманів, і великого вченого Михайла Грушевського, видатного письменника Володимира Винниченка, й для публіциста, Головного Отамана, Голови Директорії – Симона Петлюри. Найважче вивищити постать останнього тому, що вона піддавалася найбільшому ідеологічному "бомбардуванню" радянського ідеологічного монстра. Відкриття нових сторін у його багатогранній діяльності за українську справу сприятиме очищенню в народній свідомості справжнього обличчя великого поборника української самостійності, який пройшов складний ідейний путь від українського автономізму до ідеї державної незалежності України.

Для повноцінного обрису політичної величі, культурної, інтелектуальної вивершеності С. Петлюри доцільно уважно проаналізувати, зокрема, публіцистичну діяльність, яка відіграла в самому початку політичного життя значну роль. Будучи рішучим учасником національно-будівничого процесу, він, як показує перегляд його статтей (і в цілому доробку), він завжди висловлював принципові програмні засади в політиці, хоча його статті мали різнопланове спрямування: тут і партійно-політична проблематика, і соціальна, і культурно-мистецька. У вирі соціальних подій він зміг визначити провідні напрямки в українській національній справі, був їхнім активним провідником, а згодом – найвищим керівником та організатором на чолі революційно здобутої державності України.

Ще не визначено остаточно й категорично, за яким Петлюрою більша частина таланту – політиком чи літератором. Якщо проаналізувати нероздільно 25-річну безперервну творчу напругу, то в ній ми знаходимо і читаючи захоплюємося блискучими статтями, зокрема есеями про Марію Заньковецьку, Івана Франка, Карпенка-Карого, Коцюбинського та інших. Навіть офіційні документи за його підписом (зокрема, накази Головного Отамана) мають неабияку публіцистичну вартість. Закордоном він вкотре повертається до праці журналіста, видавця, літературного критика.

Дуже нелегко відмити, очистити, відкрити для себе заново справжню велич історичної постаті, яку радянська ідеологія таврувала найбрутальнішими епітетами: ворог українського народу, кат, запроданець, погромник, жовтоблакитник, петлюрівець – було найтяжчим звинуваченням та провиною в політичних вчинках, за які наклали головами незчисленні когорти національно-свідомих особистостей.

Український патріот Симон Петлюра рано й беззастережно став до борні за незалежність України. І на всіх рівнях його державотворчої діяльності провідну роль відігравало його полум'яне, національно-спрямоване слово.

Живучи в Києві та Львові, редагував партійну пресу ("Вільна Україна", "Слово"), публікував статті у "Літературно-науковому віснику", прагнув стати літературним критиком. Перебуваючи під час реакції в Москві, сміливо відстоював свої політичні погляди і доводив, що український народ здатний до самостійного економічного й культурно-національного розвитку.

Щоб збагнути самобутність публіцистичного таланту Симона Петлюри, звернімо увагу, як у розмаїтті творчого доробку він звертається до образу Тараса Шевченка – ідеалу українського подвижництва. Як у краплі пізнається море, так і своєрідність підходу до висвітлення ґенія нашого народу проливає світло на особливість творчого почерку Симона Петлюри. Тему значимості літературної спадщини Т. Шевченка в нашому національному порятунку Петлюра заторкує неодноразово. І це об'єктивно виправдано. Для С. Петлюри поетична творчість Великого Кобзаря є ідеалом довершеності, принциповості, який своєю незгасаючою духовною силою від покоління до покоління формує національні почуття українського народу.

Скажімо, в есеї "Пам'яті Івана Тобілевича" С. Петлюра звертається до поезії Т. Шевченка, щоб показати, як історичне минуле стає основою творчого пошуку. Зазначаючи, що на сторінках історії нашого краю "записано багато кривавих жертв та героїчних зусиль, які кінчалися нашою політичною руїною і катастрофою" він каже, що це вдячна тема для літературного натхнення. Автор ессе слушно зауважує, що хоча історичні розвідки для творчої праці використані малувато, проте самі факти з минувшини стали трампліном для творчого

злету для велетів українського письменства, музичного мистецтва: "Те, що ми маємо справді цінного у сфері чистої поезії – належить Шевченкові, в сфері музики – Лисенкові, в сфері драми – Старицькому і Карпенкові-Карому" [3, 18].

Характерною особливістю цінування творчого потенціалу героїв есею є осягнення С. Петлюрою суті, характерних ознак їхнього таланту, його значимості. Тут, зокрема, він відзначає, що ті ідеї не вмирають разом з творцем, які мають провідне значення для майбутнього розвитку того чи іншого народу й "залишаються поміж людьми..." [3, 13] як основа їхньої активної діяльності.

Називаючи Марію Заньковецьку ґеніальною артисткою, першою величиною української сцени, С. Петлюра кваліфікує її як цілком самобутню співачку, яка прийшла на українську сцену "без школи, без впливів певного напрямку артистичного, без попереднього досвіду спеціального щодо українського репертуару" [3, 25-26]. В есеї про М. Заньковецьку С. Петлюра доводить, що вона опоетизувала на сцені страждання українського народу: "Ідея страждання, постільки вона опоетизована в творах найвизначніших письменників – Едгара По, Достоєвського, Гоголя, Андреєва, Шевченка, Міцкевича, Ґейне та ін., таїть в собі елемент здорового життя, елемент надії на побіду радости і здорового щастя над муками і страхами життя" [3, 32]. Вкотре бачимо, що Петлюра вважає за необхідне віднести Т. Шевченка до класиків світової літератури.

Есей про М. Заньковецьку закінчується Шевченковими поетичними рядками про слово правди, яка

...оживе,
Натхне, накличе, нажене
Не ветхеє, не древнє слово
Розтленнеє, а слово нове
Меж людьми криком пронесе
І люд окрадений спасе... [3, 45]

Видавати часопис "Украинская жизнь" в Москві Симону Петлюрі було нелегко. Але він, в подоланні труднощів, в активній участі в суспільно-політичному та культурно-мистецькому житті і визрівав як видатна особистість, розкриваючи все більше й більше свій талант. Прозірливо визначив майбутнє С. Петлюри академік Федір Корш, який охарактеризував його так: "Українці самі не знають, кого вони мають перед себе. Вони гадають, що Петлюра – видатний редактор, патріот, громадський діяч тощо. Це все правда, але не ціла правда. Петлюра безмірно вищий за те, що про нього думають. Він – з породи вождів... Буде він вождем українського народу. Така його доля"[3, 5]. Дивна прозірливість Ф. Корша ґрунтувалась на тому, що він осягнув цю особистість в процесі спілкування, взаємин, дружби. Але спочатку, як бачимо, у цьому визначенні Ф. Корш називає С. Петлюру "видатним редактором".

Отже, С. Петлюра вже тоді виділявся як публіцист, як людина стійких політичних переконань з неабиякими організаторськими здібностями. Він виховав, виростив, виплекав свій талант систематичною самостійною працею. Прекрасно знав українську літературу, її видатних творців-новаторів. І серед них ключову роль відводить Т. Шевченку. В есеї "І. Франко – поет національної чести", він не обійшовся без наведення мостів від одного до іншого і кілька разів принагідно мовить про поетичну велич Шевченка. Аналізуючи "невольничу пісню ганьби, пісню сорому й безсилля" у Івана Франка, яку співає раб, С. Петлюра доречно повертається до творчості Т. Шевченка й нагадує, що про ганьбу співав і ґеній Шевченко, щоб розбудити наш сором, така сама пісня ллється з уст талановитого І. Франка.

Наголошуючи, що після Шевченка долю поета-поводиря національного ідеалу українського народу перейняв Франко, який гідно із цим завданням справився, С. Петлюра доводить це твердження до логічного висновку: "Якщо у Шевченка була глибока віра в незужитковані сили рідного народу..., якщо Т. Шевченко був сильним як висловник рідного народу, саме цією захоплюючою вірою, то у Франковій поезії ми бачимо перехід віри у певність..." [3, 102].

Ще не раз ґеній Т. Шевченка приковує до себе пильну увагу, наводить на роздуми, надихає на творчість Симона Петлюру. Виступаючи проти поезії втоми, нудьги, розпачу, песимізму в революційні дні українських поетів, С. Петлюра знову звертається до "похмурої" та "лагідної" постаті "ґеніяльного мужика-поета", твори якого "наскрізь пройняті духом протесту, духом борні, ідеєю радісного страждання за щастя всіх поневолених страждальців землі" [3, 71]. С. Петлюру захоплює поетова "незломна енергія, бурхливий протест проти застарілих форм життя, його боротьба за волю думки, життя" [3, 72], які він різко й гостро протиставляє зневір'ю, підупаду поетів-"нитиків" революційного часу.

З нагоди 51-річниці з дня смерті Т. Г. Шевченка Симон Петлюра підготував статтю "До драми Шевченкового життя". У ній своєрідно підходить до аналізу творчості Кобзаря. Показує, що історія його життя, як і історія його думки й творчості, є "тяжкою, болючою драмою" [3, 79]. Він наголошує, що "найдраматичнішою сторінкою в житті й творчості українського поета є його самотність не як людини, а як мистця" [3, 79]. Адже, зазнаючи звичної для ґеніїв долі – передбачувати силою інтуїції те, до чого значно пізніше дійде сила думки, знання та суспільного розвитку, він був позбавлений скористатися хоч би несмілими вказівками сучасників, критикою та оцінкою його творчості. Стоячи над "колискою громадської думки" [3, 79], яка робила перші кроки до вияснення національно-політичних ідеалів, Шевченко був вісником національного відродження. Шевченківський "первень" яскраво помічений С. Петлюрою в тому, що від Тараса Шевченка українська література започаткувала демократичну тенденцію, будучи пройнятою "дійовою любов'ю" до народних мас. Від Шевченка бере початок рух протесту в ім'я свободи й відродження людей. Як прозірливо, пророче звучать слова С. Петлюри й зараз. Започаткований великим незламним пророком, той рух і нині ще перебуває далеко-дуже далеко від завершального переможного фінішу. Знову повторюються ті ж трагічні помилки, які свого часу пережив, перестраждав і прийняв як покуту С. Петлюра. Ніби завбачаючи особисту майбутню долю, долю нерозквітлого, не вивершеного свого таланту літератора, організатора національного походу за самостійність Української держави, Симон Петлюра досліджує драму Т. Г. Шевченка.

На закінчення цієї статті автор вміщує поезію Тараса Шевченка, написану на засланні, яка, очевидно, дала йому імпульс до роботи над статтею, до творчості, стала ключем до осягнення суті проблеми, яка його хвилювала.

Для Петлюри характерним є нечасте вживання поетичних зразків при аналізі творчості. Йому не бракує особистого таланту, щоб сприйняти і, збагнувши, зробити власні об'єктивні судження, широкі узагальнення. Глибина аналізу, повнота аргументації висновків, широчінь власного бачення досліджуваного об'єкта, порівняння з іншими зразками світової літератури характерні для публіцистичних творів С. Петлюри. Стрункa логіка доказів, образність висловлювань, принциповість у відстоюванні власного бачення речей – це теж впадає у вічі, коли читаєш його твори.

Щоправда, у названій статті "До драми Шевченкового життя" він вважав доречним помістити Шевченковий вірш. Цим, очевидно, прагнув увійти в той стан, в якому перебував поет, переживаючи трагічність через брак підтримки своїх сучасників. На доказ цього С. Петлюра наводить рядки з поезії, написаної Шевченком на засланні, коли Тарас особливо боляче відчував відірваність від рідного народу та брак спілкування з близькими:

Либонь, уже десяте літо,
Як людям дав я "Кобзаря",
А їм неначе рот зашито:
Ніхто й не гавкне, не лайне,
Неначе й не було мене.
Не похвали собі, громадо! –
Без неї, може, обійдусь, –
А ради жду собі, поради;
Та, мабуть, в яму перейду
Із москалів, а не діждусь!
Мені було аж серце мліло, –
Мій Боже милий! Як хотілось,
Щоб хто-небудь мені сказав
Хоч слово мудре; щоб я знав,
Для кого я пишу? Для чого?
За що я Вкраїну люблю?
Чи варт вона огня святого?..
Бо хоч зостаріюсь затого,
А ще не знаю, що роблю.

Симон Петлюра пройнявся трагічними переживаннями поета, народного ґенія і його чутливе серце знайшло свій вияв у вищезазначеній статті, яка проймає до глибини душі, коли читаєш її.

Полум'яне слово С. Петлюри завжди дихало життям і талантом, волею і любов'ю до України, її народу. Літературний хист виявлявся скрізь, де б він не був і що б не робив, а особливо, коли публіцист виступав у статтях та есеях про класиків української літератури.

У подальшому слід продовжувати детально вивчати журналістську й публіцистичну діяльність Симона Петлюри. І не лише дослідження ним творчості Т. Шевченка, але й інших класиків, зокрема І. Франка, І. Карпенка-Карого М. Коцюбинського. Це значно поповнить нашу літературну скарбницю. Крім того, розробки, що вестимуться в цьому напрямку, піднімуть образ С. Петлюри, покажуть його в більшій повноті як публіциста, журналіста, як талановитого дослідника.

Приклад, який подає Симон Петлюра, переконує, що теперішнім критикам, науковцям у сфері літератури (публіцистики) треба ретельно й наполегливо вивчати сучасні літературні процеси, бути об'єктивними, сміливими, принциповими, незалежними і водночас достатньо ерудованими, щоб безпомилково визначити вартість того чи іншого літературного факту чи твору. Тобто, в особі С. Петлюри ми маємо справу з високим зразком для сучасних літературознавців.

Висновки: Всебічно аналізуючи літературно-критичні праці Симона Петлюри, відзначаємо багатогранність творчих зацікавлень автора. Він пише на історико-філософські, соціально-економічні, літературно-мистецькі, побутові теми. Широчінь захоплень видається дещо дивною в плані спеціалізації, але, якщо зважити, що українських авторів на початку XX сторіччя було мало і що українська журналістика по-суті розпочинала свої перші кроки, то роль С. Петлюри як багатопрофільної людини стає цілком зрозумілою. Крім того, вражає добре знання проблем, про які він пише, зокрема феномену національно-патріотичної творчості Тараса Шевченка, на зразках якої він кличе виховувати нове покоління українських громадян.

Список використаної літератури

1. Гунчак Тарас. Петлюра як публіцист / Тарас Гунчак // Сучасність. – 1979. – Ч. 5. – С. 3-10.
2. Салига Тарас. Симон Петлюра: Літературознавчо-мистецький мотив (до 80-ліття з дня вбивства) / Тарас Салига // Літературна Україна. – 2006. – 22 черв. – С. 7.
3. Петлюра Симон. Статті : [збірник] / Симон Петлюра ; упоряд. О. Климчук. – К. : Дніпро, 1993. – 341 с.
4. Петлюра Симон. Вибрані твори та документи : [збірник] / Симон Петлюра ; уклад. Л. Голота. – К. : Довіра, 1994. – 271 с.
5. Гунчак Тарас. Симон Петлюра та євреї / Тарас Гунчак. – К.: Либідь, 1993. – 48 с.

References

1. Hunczak, Taras. Petlyura as a writer / Taras Hunczak // Suchasnist'. – 1979 – Part 5. – P. 3-10.
2. Salyha, Taras. Symon Petlyura, literary and artistic motif (on the 80th anniversary of the murder) / Taras Salyha // Literary Ukraine. – 2006. – 22 Jun. – P. 7.
3. Symon, Petlyura. Articles [collection] / Symon Petlyura; compilation. A. Kly-mchuk. – K. Dnieper, 1993. – 341 p.
4. Symon, Petlyura. Selected works and documents [collection] / Simon Petlyura; structure. L. Golota. – K: Trust, 1994. – 271 p.
5. Hunczak, Taras. Symon Petlyura and the Jews / Taras Hunczak. – K. : Lybid, 1993. – 48 p.

KOLISNYK Yurij Victorovych,
Doctor of Sciences in Social Communications,
Professor at the chair of Journalism, Advertisement and PR-technologies
of the Bokhdan Khmelnitskiy Chercassy national university.
e-mail: KolisnykYur@i.ua

PHENOMENON OF TARAS SHEVCHENKO IN SYMON PETLIURA PUBLICISTIC INHERITANCE

Abstract. Introduction. *Symon Petlyura's literary-critical inheritance has not been completely discovered yet, but problems of his speeches remains actual up to now. Articles of Ukrainian publicist,*

military leader, and statesman S. Petlyura releal his views on Ukrainian nation development. Scientific analysis contributes to solving the problem – building of the comparative publicism general theory as a factor of formation public consciousness.

***Purpose**. Purpose of the article lies in complex studying of Symon Petlyura's literary-critical inheritance, namely publications connected with the works by T. Shevchenko and in determining the impact of S. Petlyura's literary researches on fomation national distinctive character of the Ukrainian people.*

***Results.** 1) We have thoroughly analyzed Symon Petlyura's literary-critical inheritance in the context of T. Shevchenko's works. 2) We made a comparative analysis of Symon Petlyura's works and other writers.*

***Originality.** We have completely revealed Symon Petlyura's activity concerning his views on Shevchenko's works.*

***Conclusion.** Thoroughly analyzing Symon Petlyura's literary-critical works, we admit multifacedness of the author's creative interests. He writes on historical and philosophical, social and economic, lereary and artistic themes. The wideness of interests seems to be rather strange in the aspect of specialization. However, taking into account a small quantity of Ukrainian authors at the beginning of the XXth century and only the first steps of the Ukrainian journalism, S. Petlyura's role as a multi-sided personality turns to be quite reasonable. Besides, one can be impressed by his good proficiency of the problems he has written, namely the phenomenon of national and patriotic works by Taras Shevchenko. He appleals to bring up the new generation on such examples.*

***Key words:** Ukrainian literature, Shevchenko's poetry, creative way, literary works analysis, literary process, national revival, national idea, motifs of the work, literary criticism, literature tendencies.*

Одержано редакцією 15.01.2016
Прийнято до публікації 08.02.2016